

Ett högt valdeltagande betyder inte att demokratin mår bra

Dagens Nyheter den 26 november 2018

En av de oftast använda mätarna på tillståndet i demokratin är valdeltagandet. Ett högt valdeltagande sägs göra det lättare att realisera två av demokratins kärnvärden: Politisk jämlikhet och folkviljans förverkligande. I Sverige är fokus på valdeltagandet också en följd av den omhuldade så kallade deltagardemokratin. Enligt denna demokratisyn räcker det inte att valdeltagandet är högt, medborgarna ska gärna visa politiskt engagemang även mellan valen, exempelvis genom namninsamlingar och demonstrationer.

Man skulle kunna tro att Sverige, med långvarig fred, låg korruption och hög tillit till både politiker och myndigheter är en välfungerande demokrati. Men med deltagardemokratins ideal som måttstock har statsvetare och politiker ständigt kunnat oroa sig över den svenska demokratin kris. Denna "politiska hypokondri", som statsvetaren Gissur Erlingsson träffande kallat den, har bland annat yttrat sig i ett antal demokratiutredningar om exempelvis hur svenskarnas politiska deltagande kan ökas.

För 20 år sedan kulminerade krismedvetandet. Andelen som röstade i valet 1998 störtade jämfört med 1994 och nådde sin lägsta nivå sedan 1958. En demokratiutredning var redan tillsatt, men regeringen gav den nu snabbt ett tilläggsdirektiv: att studera det låga valdeltagandet och öka medborgarnas engagemang i det demokratiska systemet.

Om någon läsare till äventyrs inte minns 1998 års kris i den svenska demokratin, kan en återblick vara på sin plats. Långt före valet detta år stod det klart att politiken skulle bli ungefär densamma nästan oavsett hur det gick. Partierna slogs om att satsa på vård, skola och omsorg. Socialdemokraterna lovade maxtaxa i barnomsorgen, de borgerliga sänkt fastighetsskatt. Väljarna fick bådadera: Före valet gjorde Socialdemokraterna upp med Centern om det senare, och efter att de behållit regeringsmakten i valet infördes den förra.

Valet 1998 var föga dramatiskt. En av de stora händelserna i valrörelsen var att vänsterledaren Gudrun Schyman beslogs med att ha betalat sin dotters kompis för att städa utan att lämna kontrolluppgift till Skatteverket. Det eldade säkert upp en och annan, men det är ingen överdrift att påstå att konflikterna i dagens Sverige är av en helt annan kaliber.

Högerpopulismen i valet 1998 var ett randfenomen. Ny demokrati, Sverigedemokraterna och Ian Wachtmeisters "Det nya partiet" samlade detta år ganska exakt 1 procent av rösterna – tillsammans. Inför årets val såg länge Sverigedemokraterna ut att ha goda chanser att bli största eller näst största parti. Inte ens två månader efter valet vet vi hur regeringen kommer att se ut eller vilken politik som kommer att föras. Hur partierna än agerar kommer stora väljargrupper att bli både arga och besvikna.

I dagens Sverige anklagas högern för att legitimera fascismen, vänstern för att vara godhetsknarkare. Såväl public service som Dagens Nyheter anklagas för att ljuga utifrån en dold politisk agenda. Folk

diskuterar politik så att tangentborden smattrar och många tycks brinna för sin övertygelse. De statsvetare som 1998 bekymrade sig över svenskarnas låga politiska engagemang måste vara nöjda! Svenskarnas ökade intresse och politiska engagemang syns även i valdeltagandet som i år steg för fjärde valet i rad. Är det dags att blåsa faran över för svensk demokrati?

Frågan är retorisk. Skälen att vara orolig för läget i den svenska demokratin är på många sätt starkare nu än för 20 år sedan. Men hur ska en hypokondriker inse att det plötsligt är på allvar? En bra start kan vara att få lite perspektiv utifrån. I boken "Uncivil agreement" som släpptes i våras uttrycker den amerikanska statsvetaren Lilliana Mason en oro för den amerikanska demokratin av skäl som borde få oss svenskar att tänka till.

Mason beskriver hur en viktig väljargrupp i USA blir allt mindre: De osäkra väljarna som har vänner och bekanta i olika politiska och socioekonomiska kretsar, och som genom dessa olika kontaktytor vet att det nästan alltid finns flera sätt att se på en given politisk fråga. Deras existens mildrar sociala konflikter och motverkar polarisering. De är själva inte säkra på vad de tycker, de ändrar sig gärna när ny information framkommer, och det är inte lika viktigt för dem att gå och rösta varje gång det är val.

Mason är orolig för att dessa lågengagerade väljare för vilka politik inte är särskilt viktigt blir allt färre i USA. När jag läser hennes bok blir jag orolig för att ett lågt politiskt deltagande i Sverige alltid ansetts vara ett demokratiskt problem. Hur blev det så?

Min teori är att Sveriges fokus på valdeltagandet delvis beror på ett tankefel. Det sägs ofta – helt korrekt – att människor har dött för rätten att få rösta. Rösträtten är fundamental i en demokrati, ty den gör att makthavare som inte tar hänsyn till väljarnas vilja riskerar bli att bortröstade. För att detta ska fungera krävs att alla har rösträtt, både formellt och i praktiken, men det förutsätter inte alls att så många som möjligt röstar varje gång det är val. Det låga valdeltagandet 1998 kanske var ett hälsotecken snarare än en varningslampa.

Andreas Bergh